

شناسایی آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی و ارائه راهکارهای مواجهه با آن از فرایند نظام آموزشی به منظور ارائه الگو

معصومه خلخالی: دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران.
کیومرث نیازآذری: استادیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران، * نویسنده مسئول (dmniazazari@gmail.com)
ترانه عنایتی: دانشیار، گروه مدیریت آموزشی، واحد ساری، دانشگاه آزاد اسلامی، ساری، ایران

چکیده

کلیدواژه‌ها

شیوه زندگی،
فضای مجازی،
دانشجویان

زمینه و هدف: استفاده از فضای مجازی بر کیفیت زندگی افراد تأثیر گذار است. لذا هدف پژوهش شناسایی آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی و راههای مواجهه با آن به منظور ارائه مدل می‌باشد.

روش کار: این پژوهش با رویکرد آمیخته (کیفی و کمی) انجام شد. جامعه آماری آن در بخش کیفی، شامل دانشجویانی که دچار آسیب شده‌اند به تعداد ۱۲ نفر و در بخش کمی، کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی استان مازندران به تعداد ۴۳ هزار نفر تشکیل دادند که در بخش کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۱۲ نفر و در بخش کمی بر اساس جدول کرجسی- مورگان، تعداد ۳۵۱ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته با ۷۱ سوال استفاده شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی دارای بُعد «آسیب‌های اجتماعی نوظهور و کلاسیک، آسیب‌های تربیتی-فرهنگی، آسیب‌های سیاسی، آسیب‌های امنیتی، آسیب‌های روان‌شناختی، آسیب‌های فیزیولوژی» است. در تعیین اولویت هر یک از مولفه‌های مدل مربوط به راه‌های مواجهه با آسیب‌های براساس بارهای عاملی استاندارد متغیر حکمرانی مطلوب دارای بار عاملی ۰/۹۷ بیشترین اولویت و کاربران با بار عاملی ۰/۵۶ کمترین اولویت را در تبیین مدل دارا می‌باشند.

نتیجه‌گیری: به طور کلی می‌توان بیان داشت که برگزاری کلاس‌های آموزشی و داشتن حکمرانی مطلوب جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آنها از راهکارهای کاهش آسیب در بهره‌گیری از فضای مجازی می‌باشد.

تعارض منافع: گزارش نشده است.

منبع حمایت‌کننده: حامی مالی ندارد.

شیوه استناد به این مقاله:

Khalkhali M, Niazaziri K, Enayati T. Identifying the Harm Caused by the Way of Life of Students Affected by Cyberspace and Providing Solutions to Face it From the Process of the Educational System in Order to Provide a Model. Razi J Med Sci. 2023;30(4): 212-222.

*انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با 3.0 CC BY-NC-SA صورت گرفته است.

Original Article

Identifying the Harm Caused by the Way of Life of Students Affected by Cyberspace and Providing Solutions to Face it From the Process of the Educational System in Order to Provide a Model

Masoumeh Khalkhali: PHD student of Educational Management, Faculty of Humanities, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Kiyomarth Niazazari: Assistant Professor, Department of Educational Management, Faculty of Humanities, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran. (* Corresponding author) drniazazari@gmail.com

Taraneh Enayati: Associate Professor, Department of Educational Management, Faculty of Humanities, Sari Branch, Islamic Azad University, Sari, Iran.

Abstract

Background & Aims: The spread of new technologies in the field of electronics and computers in the past few decades has led to the emergence of all kinds of electronic and computer devices and programs, including the Internet, mobile phones, satellites, and computer games in the world. It is undeniable that these changes and developments have made human life many times easier, but on the other side of the coin, we cannot ignore the damage caused by these new technologies. Today's students are not like the previous generations, almost all of these students have all or some of these technologies. Regardless of the wide application of these tools, what is widely used today and covers a large part of people's daily activities is the Internet and, accordingly, the virtual space. Internet is an inexhaustible collection of databases that gathers various and diverse individual and collective information of humans and it expands every day. Therefore, the attractiveness of virtual space on the one hand and the ease of activity in this category of communities on the other hand cause the relationship between membership and presence in virtual space and changes in the quality of life of students to be raised as a serious question for researchers in the field of culture and communication. ; Considering that it is impossible to remove the media especially the virtual space from the digital life of the 12th century, because the amount of students' use of the virtual space was between 2-3 hours a day, but with the pathology of this space in the mentioned areas and providing solutions Practical to deal with it, this tool can be used to achieve the high goals of society; One of the most important practical solutions that has been discussed in this research. Therefore, the current research seeks to answer the question that how are the damages caused by the lifestyle of students affected by cyberspace and the ways to face it in the educational system identified and modeled?

Methods: This research is practical in terms of purpose, which was done with a mixed approach (qualitative and quantitative) with an exploratory design. A descriptive survey method was used in the quantitative part. In the qualitative part, the statistical population was formed by interviews with 12 injured students and in the quantitative part, all the students of the Islamic Azad University of Mazandaran Province, in the number of 43 thousand people, in the qualitative part of the purposeful sampling method and Considering the saturation law of 12 people and in the quantitative part based on the Krejci-Morgan table, 351 people were selected as a sample by stratified random sampling method according to gender. In order to collect data, a researcher-made questionnaire on the harm caused by the lifestyle of students affected by cyberspace with 71 questions was used. The formal and content validity of the tool was approved by the experts, and their combined reliability and Cronbach's alpha were calculated above 0.7, which was approved. Exploratory and confirmatory factor analysis tests were used to analyze the data.

Results: The results showed that; Harms caused by the way of life of students affected by cyberspace have 6 dimensions "emerging and classic social harms, educational-cultural harms,

Keywords

Lifestyle,
Virtual Space,
Students

Received: 31/12/2022

Published: 10/06/2023

political harms, security harms, psychological harms, physiological harms" in determining the priority of each component of the model related to the harms caused From the way of life of students affected by cyberspace, based on variable standard factor loadings, emerging and classic social harms with a factor load of 0.87 have the highest priority and psychological harms with a factor load of 0.62 have the lowest priority in explaining the model. In determining the priority of each of the components of the model related to the ways of dealing with the damage caused by the lifestyle of students affected by cyberspace, based on the standard factor loadings, the optimal governance variable has the highest priority with a factor load of 0.97 and users with a factor load of 0.56 have the lowest priority. They have an explanation of the model.

Conclusion: In the explanation of the findings, it can be said that one of the biggest social problems that today's societies are suffering from is the weakness of the family foundation. Since the problems of families appear in the form of social anomalies, the family and its health are extremely important. Preparing children to accept social responsibilities is one of the most important and fundamental duties of families. Young people should be able to prepare especially for joint lives and try to adjust their relationships with their surroundings to a conventional and acceptable level. Regardless of the high and increasing statistics that are shown in issues such as increasing the age of marriage, divorce, there are running away from home, prostitution and other family issues, the cooling of emotional connections and dissatisfaction with family life, which have caused major failures and failures in the lives of young people. These indicate deep problems at the family level that must somehow be rooted out and treated. One of the main reasons for the emergence of family problems and basically dissatisfaction with cohabitation is the virtual space, which has been created under the influence of media productions and has caused it to raise the level of expectation and satisfaction from cohabitation, especially among the young generation. Under the influence of this environment, what young people should expect from a joint life is somehow distorted. The pleasure and intimacy that is imprinted in the minds of young people from the programs and contents of the media such as movies and series will not be attainable in normal life to a great extent and this can have harmful consequences for the future of young people. It is suggested to inform and teach how to use cyber space correctly, use the capabilities of visual, audio and written media to institutionalize cyber culture, hold training sessions by cultural centers in order to educate and inform parents about new technologies, especially the internet and virtual social networks, are mentioned. It is suggested that educational classes be held in schools to inform teenagers and young people about the advantages and disadvantages of new technologies and how to use them correctly, encouraging them to participate in social activities and strengthening such behaviors by parents. Strict laws to deal with the criminals of Internet crimes and the implementation of these laws are among the other solutions proposed by the experts in this field.

Conflicts of interest: None

Funding: None

Cite this article as:

Khalkhali M, Niazaziri K, Enayati T. Identifying the Harm Caused by the Way of Life of Students Affected by Cyberspace and Providing Solutions to Face it From the Process of the Educational System in Order to Provide a Model. Razi J Med Sci. 2023;30(4): 212-222.

*This work is published under CC BY-NC-SA 3.0 licence.

مقدمه

امروزه انقلابی شگرف در فناوری اطلاعاتی و ارتباطی به وجود آمده است. شکل‌گیری یک نظام ارتباطی جدید مبتنی بر زبان همگانی دیجیتالی، بنیاد مادی جامعه را چنان دگرگون ساخته که حتی دور افتاده‌ترین و سنتی‌ترین جوامع نیز از بستن مرزهای خود به روی جریان‌ها و شبکه‌های جهانی ناتوان هستند (۱). فناوری اطلاعاتی و ارتباطی به فناوری‌هایی گفته می‌شود که در گردآوری، انتقال، ذخیره، بازیابی، پردازش، انتشار و نمایش اطلاعات مورد استفاده قرار می‌گیرند، که از خلال مجموعه وسیع و متنوعی از مجاری ارتباطی همچون اینترنت، ماهواره، تلفن همراه، تلویزیون و ویدئو معنا می‌یابند (۲). در واقع، ویژگی اصلی فضای مجازی، ارتباط است، که از طریق آن مفهوم جدیدی از شیوهی زندگی به وجود می‌آید شیوهی زندگی مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌ها در هر چیزی را در برمی‌گیرد (۳). نقش محوری فضای مجازی چنان اساسی است که بدون آن امکان برنامه‌ریزی، توسعه و بهره‌وری در زمینه‌هایی چون: فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و علمی در جهان آینده امکان پذیر نخواهد بود. با وجود این، نباید از پیامدهای ناگوار و مخرب آن به ویژه در زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی غافل ماند. به دیگر سخن، فضای مجازی با همه خوبی‌ها و فوایدش، از کاستی‌ها و آسیب‌هایی نیز برخوردار است. البته سخن گفتن از آسیب‌های فضای مجازی به معنای نفی این پدیده و نگاه منفی بدان نیست؛ بلکه واقعیت این است که فضای مجازی دارای کارکردهای مثبت و منفی می‌باشد (۴). بی‌شک فضای مجازی و سرویس‌های الکترونیکی که بر اثر وقوع انقلاب در عرصه اطلاعات و ارتباطات در جامعه بشریت ظهور کرده‌اند، همه ساحات و ابعاد زندگی را تحت تأثیر عمیق قرار داده است علی‌رغم اینکه در محیط‌های زندگی و کاری انسان‌ها کاربرد و مزایای فراوانی در سیل ارتباطات و دستیابی اطلاعات دارند اما نباید از آسیب‌ها و معایب آن غافل ماند (۵). چرا ظهور این فناوری‌ها باعث رشد و توسعه در عرصه‌های فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی شده اما از سویی دیگر آسیب‌هایی نیز بر این حوزه‌ها وارد نموده است (۶).

از مهمترین آسیب‌های فردی وارده از فضای مجازی می‌توان به افسردگی، آسیب‌های جسمی و جنسی، اعتیاد، کاهش خلاقیت، دوشخصیتی شدن، کاهش خویشنداری و خودشیفتگی اشاره نمود؛ در بخش اجتماعی نیز آسیب‌هایی را در محور ازدواج، خانواده، صلح رحم، حریم خصوصی، اشاعه سریع فحشاء، شایعه پراکنی، شکاف نسلی و مسئولیت‌پذیری ایجاد نموده است؛ در بخش فرهنگی نیز اعتقادات، باورها، شیوه زندگی را تحت الشعاع قرار داده است (۷). در عصر جهانی شدن و با ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی، یک فضای مجازی در کنار فضای واقعی ایجاد شده که سهم عمده‌ای بر شیوه‌ها و الگوهای زندگی روزانه جامعه داشته و به شدت تأثیرگذار بوده و افراد تحت تأثیر این فضا به سلیق و ارزش‌های خود شکل می‌دهند. گسترش سریع رسانه‌های جمعی و به ویژه فضای مجازی باعث تغییر در شیوهی زندگی مردم شده است. شیوهی زندگی متأثر از فضای مجازی از عواملی هست که بر سلامتی افراد تأثیرگذار می‌باشد (۸). با توجه به اینکه فضای مجازی محبوب‌ترین و جذاب‌ترین ابزارهای ارتباطی‌اند و میلیاردها کاربر را در سراسر جهان به سوی خود جلب کرده‌اند. جوامع امروزی در حال تجربه نوع تازه‌ای از شبکه‌ای شدن و شبکه‌ای بودن است، شبکه‌ای که قابلیت جدیدی را همراه دارد و فرصت‌های تازه‌ای و در عین حال تهدیدهایی دارد (۹). از این جهت مورد توجه ویژه‌ای دارد که با توجه به توسعه و گسترش ارتباطات رایانه‌ای و شبکه‌ای و دسترسی روزافزون مردم و جوامع مختلف به آن، مسائل و آسیب‌هایی را در جنبه‌های مختلف روانی، جسمی، اجتماعی برای جوانان در محیط آموزشی ایجاد می‌کند البته شبکه‌های مجازی در کنار مزایای بی‌شمار، معایبی نیز دارد که عدم آشنایی کامل با فضای مجازی، فقدان مهارت و اعتماد به نفس می‌تواند آسیب‌هایی را برای کاربرانی که بیشتر نوجوانان و جوانان هستند به همراه آورد (۱۰). یافته‌های پژوهش محققان نشان می‌دهد که آسیب‌های روانی ناشی از کاربری نادرست و خلاف قانون از فضای مجازی باعث اختلال در رفتار انسان‌ها شده و جامعه را در رسیدن به فواید بی‌شمار این فناوری نوین ناکام می‌گذارد (۱۱). این اختلالات انسان‌ها را دچار فرسودگی و ناتوانی کرده و فعالیت‌های روزمره آنان را مختل می‌سازد. آسیب‌های

رویکرد کمی چون به بررسی وضعیت موجود پرداخته، از روش توصیفی از نوع پیمایشی استفاده شد. جامعه آماری آن را در بخش کیفی، این تحقیق، جدید بودن موضوع پژوهش و سابقه پژوهشی از آن در علوم رفتاری و همچنین لزوم تأیید و یا اصلاح شاخص‌های احصاء شده آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی حاصل از مصاحبه با دانشجویانی که دچار آسیب شده اند ۱۲ نفر انتخاب شده‌اند و در بخش کمی، شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی استان مازندران که آگاه و مطلع در زمینه آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی برابر با ۴۳ هزار نفر می‌باشد که در بخش کیفی از روش نمونه‌گیری هدفمند و با در نظر گرفتن قانون اشباع تعداد ۱۲ نفر و در بخش کمی بر اساس جدول کرجسی- مورگان، تعداد ۳۵۱ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی- طبقه‌ای بر حسب جنسیت به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی با ۷۱ سوال استفاده شد. روایی صوری و محتوایی ابزار به تایید متخصصان رسید و پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالای ۰/۷ محاسبه شد که مورد تایید قرار گرفت. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تاییدی استفاده شد. آزمون الگوی بیرونی شامل بررسی پایایی و روایی سازه‌ها و ابزار پژوهش است. به منظور بررسی پایایی سازه از سه شاخص پایایی مرکب، متوسط واریانس استخراج شده و بار عاملی استفاده می‌گردد. شرط برقراری پایایی سازه این است که اندازه پایایی مرکب (CR) از ۰/۶ بزرگتر و اندازه متوسط واریانس استخراج شده (AVE) از ۰/۴ بزرگتر باشد. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوایی و (AVE) سپس روایی تشخیصی به روش تعیین شاخص میانگین واریانس استخراج شده استفاده شد. با استفاده از این ضریب سوالات با بار عاملی کمتر از ۰/۴ در هر سازه حذف شدند. به طور کلی با توجه به نتایج میانگین واریانس‌های استخراجی AVE نشان می‌دهد، تمامی مولفه‌ها در مدل اندازه‌گیری مقدار بدست آمده‌ی آن از

نو پدید فضای سایبری در کشور به دلیل توسعه‌ی فناوری‌ها رو به گسترش هستند و در بسیاری از کشورها با در نظر گرفتن افزایش این فناوری‌ها برای پیشگیری و مقابله با این آسیب برنامه‌ریزی شده است (۱۲). استفاده از فضای مجازی تعامل فرهنگی را برای کاربران آنها ممکن می‌سازد، هر چند ممکن است این تعامل به ویژه از طریق ماهواره یک سویه شکل گیرد، اما به هر صورت اطلاعات و عناصر، انتقال یافته و عناصر جدیدی را وارد زندگی مردم می‌کند باعث تغییر شیوه زندگی افراد شده است (۱۳).

فضای مجازی هم زندگی روزانه‌ی و هم محیط آموزشی را تغییر داده است. از طرف دیگر شیوه زندگی به دلیل گره خوردن در تار و پود تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات دستخوش دگرگونی شده است. بنابراین لازم است بدون داشتن موضع تدافعی و سونگرانه به بررسی آثار مثبت و منفی این مقوله پرداخته شود (۱۴). گسترش فناوری‌های نوین در عرصه‌ی الکترونیک و رایانه در چند دهه‌ی گذشته، موجب پدیدار شدن انواع و اقسام لوازم و برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و بازی‌های رایانه‌ای در جهان شده است (۱۵). جذابیت فضای مجازی از یک سو و سهولت فعالیت در این دسته از جوامع از سوی دیگر، سبب می‌شود تا رابطه میان عضویت و حضور در فضای مجازی و تغییرات کیفیت زندگی دانشجویان به عنوان یک پرسش جدی برای پژوهشگران عرصه فرهنگ و ارتباطات مطرح شود (۱۶). از این رو پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی و راه‌های مواجهه با آن در نظام آموزشی چگونه شناسایی و مدل‌یابی می‌شود؟

روش کار

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است که با رویکرد آمیخته (کیفی و کمی) با طرح اکتشافی انجام شد و در کمیسیون کد اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری با کد IR.IAU.SARI.REC.1402.165 به تصویب رسید. در رویکرد کیفی از روش دلفی و در

معیار ۰/۶۱، کمترین ۱/۵۷ و بیشترین ۴/۷۴ می‌باشد، متغیر آسیب‌های فیزیولوژی دارای میانگین ۳/۰۹، میانه ۳، مد ۲/۶۷، انحراف از معیار ۰/۷۳، کمترین ۱/۱۷ و بیشترین ۵ می‌باشد و متغیر آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی دارای میانگین ۳/۰۱، میانه ۳/۱۱، مد ۲/۸۵، انحراف از معیار ۰/۴۶، کمترین ۱/۹۰ و بیشترین ۳/۹۰ می‌باشد.

همانطور که در جدول شماره ۲ ملاحظه می‌گردد، سازه‌ی راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی از لحاظ پایایی مرکب در هر سه معیار دارای وضعیت مناسب و قابل قبولی بوده است.

همانطور که در جدول شماره ۳ ملاحظه می‌گردد، متغیر حکمرانی مطلوب دارای میانگین ۲/۹۷، میانه ۳، مد ۲/۸۰، انحراف از معیار ۰/۶۴، کمترین ۱/۱۰ و بیشترین ۴/۷۰ می‌باشد، متغیر کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی) دارای میانگین ۳/۰۶، میانه ۳/۰۷، مد ۳/۳۳، انحراف از معیار ۰/۵۵، کمترین ۱/۶۷ و بیشترین ۴/۴۷ می‌باشد، متغیر کاربران دارای میانگین ۳/۱۴، میانه ۳/۱۳، مد ۲/۷۵، انحراف از معیار ۰/۶۹، کمترین ۱/۲۵ و بیشترین ۴/۸۸ می‌باشد و متغیر راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی

حد معیار ۰/۵ بزرگتر می‌باشد که نشان دهنده روایی از نوع همگرا است، همچنین پایایی مرکب (پایایی سازه) نشان دهنده‌ی آن است که مقادیر بدست آمده از مولفه‌ها از حد معیار ۰/۷ بیشتر می‌باشد، برای تعیین پایایی درونی پرسشنامه از ضریب پایایی (آلفای کرونباخ) استفاده شد، مقادیر بیشتر از ۰/۷۵ نشان‌دهنده‌ی پایایی قابل قبول و مناسب می‌باشد.

یافته‌ها

همانطور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌گردد، متغیر آسیب‌های اجتماعی نوظهور و کلاسیک دارای میانگین ۳/۰۳، میانه ۳، مد ۲/۸۰، انحراف از معیار ۰/۶۸، کمترین ۱/۴۰ و بیشترین ۴/۸۰ می‌باشد، متغیر آسیب‌های تربیتی-فرهنگی دارای میانگین ۲/۹۵، میانه ۲/۹۳، مد ۲/۹۳، انحراف از معیار ۰/۶۱، کمترین ۱/۴۳ و بیشترین ۴/۷۱ می‌باشد، متغیر آسیب‌های سیاسی دارای میانگین ۳، میانه ۳، مد ۳/۱۳، انحراف از معیار ۰/۷۱، کمترین ۱/۱۳ و بیشترین ۵ می‌باشد، متغیر آسیب‌های امنیتی دارای میانگین ۲/۸۶، میانه ۲/۹۰، مد ۲/۷۰، انحراف از معیار ۰/۶۴، کمترین ۱/۳۰ و بیشترین ۴/۶۰ می‌باشد، متغیر آسیب‌های روانشناختی دارای میانگین ۳/۰۸، میانه ۳/۰۴، مد ۲/۸۷، انحراف از

جدول ۱- شاخص‌های توصیفی متغیرهای مربوط به آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

متغیرهای تحقیق	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف از معیار	کمترین	بیشترین
آسیب‌های اجتماعی نوظهور و کلاسیک	۳۹۹	۳/۰۳	۳/۰۰	۲/۸۰	۰/۶۸	۱/۴۰	۴/۸۰
آسیب‌های تربیتی-فرهنگی	۳۹۹	۲/۹۵	۲/۹۳	۲/۹۳	۰/۶۱	۱/۴۳	۴/۷۱
آسیب‌های سیاسی	۳۹۹	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۱۳	۰/۷۱	۱/۱۳	۵/۰۰
آسیب‌های امنیتی	۳۹۹	۲/۸۶	۲/۹۰	۲/۷۰	۰/۶۴	۱/۳۰	۴/۶۰
آسیب‌های روانشناختی	۳۹۹	۳/۰۸	۳/۰۴	۲/۸۷	۰/۶۱	۱/۵۷	۴/۷۴
آسیب‌های فیزیولوژی	۳۹۹	۳/۰۹	۳/۰۰	۲/۶۷	۰/۷۳	۱/۱۷	۵/۰۰
آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی	۳۹۹	۳/۰۱	۳/۱۱	۲/۸۵	۰/۴۶	۱/۹۰	۳/۹۰

جدول ۲- تحلیل پایایی سازه‌ی راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

متغیرها	آلفای کرونباخ	ضریب پایایی مرکب (CR)	ضریب میانگین واریانس استخراج شده (AVE)
حکمرانی مطلوب	۰/۸۶۸	۰/۸۹۵	۰/۵۱۹
کاربران	۰/۸۸۲	۰/۹۰۸	۰/۵۸۵
کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی)	۰/۹۰۲	۰/۹۱۸	۰/۵۳۸

نیز برابر با ۱۷۶۳ است که حاصل نسبت آنها برابر با ۱/۱۲۵ است که مقدار قابل قبولی است. از طرفی دیگر شاخص‌های برازندگی الگو اصلی مانند CFI و IFI همگی در حد قابل قبول و مناسب قرار دارند و شاخص SRMR نیز ۰/۰۴۱ است.

همانطور که در جدول ۵ ملاحظه می‌گردد، ضریب عاملی تاییدی استاندارد مستقیم متغیر حکمرانی مطلوب در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی، برابر با ۰/۸۷، مقدار t برابر با ۱۲/۶۶۱ بوده و مقدار P-Value

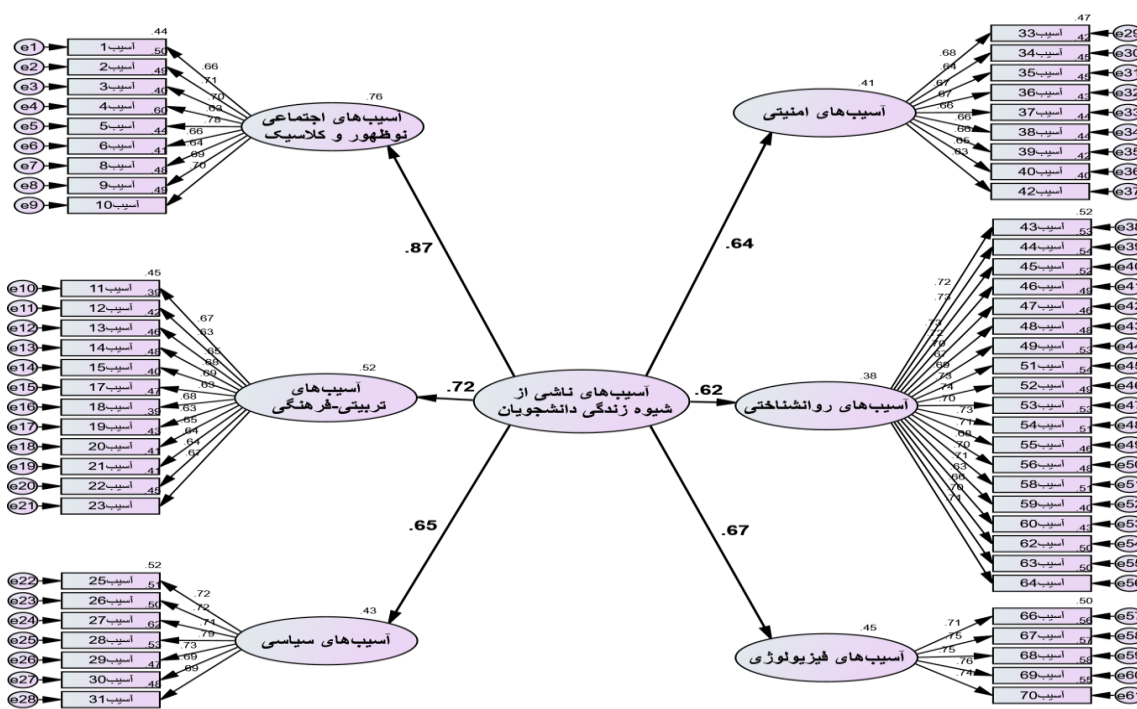
زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی دارای میانگین ۳/۰۵، میانه ۳/۱۵، مد ۳/۰۳، انحراف از معیار ۰/۴۸، کمترین ۱/۷۹ و بیشترین ۴/۰۶ می‌باشد.

همانطور که در شکل ۱ ملاحظه می‌گردد، سازهی راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی از لحاظ پایایی مرکب در هر سه معیار دارای وضعیت مناسب و قابل قبولی بوده است.

همانطور که در جدول ۴ ملاحظه می‌گردد، مقدار آماره‌ی کای-دو در مدل ۱۹۸۳/۶۹۱، درجه آزادی مدل

جدول ۳- شاخص‌های توصیفی متغیرهای مربوط به راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

متغیرهای تحقیق	تعداد	میانگین	میانه	مد	انحراف از معیار	کمترین	بیشترین
حکمرانی مطلوب	۳۹۹	۲/۹۷	۳/۰۰	۲/۸۰	۰/۶۴	۱/۱۰	۴/۷۰
کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی)	۳۹۹	۳/۰۶	۳/۰۷	۳/۳۳	۰/۵۵	۱/۶۷	۴/۴۷
کاربران	۳۹۹	۳/۱۴	۳/۱۳	۲/۷۵	۰/۶۹	۱/۲۵	۴/۸۸
راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی (محیطی)	۳۹۹	۳/۰۵	۳/۱۵	۳/۰۳	۰/۴۸	۱/۷۹	۴/۰۶

Chi_square=1983.691; DF=1763; P-VALUE=.000; GFI=.866;CFI=.980;RMSEA=.018

شکل ۱- تحلیل مسیر مدل آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

حاضر در پژوهش، کاربران در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی تأثیر معنی‌دار دارد. همانطور که ملاحظه می‌گردد، در تعیین اولویت هر یک از مولفه‌های مدل مربوط به راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی براساس بارهای عاملی استاندارد متغیر حکمرانی مطلوب دارای بار عاملی ۰/۹۷ بیشترین اولویت و کاربران با بار عاملی ۰/۵۶ کمترین اولویت را در تبیین مدل دارا می‌باشند.

بحث

نتایج نشان داد که، ابعاد راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی شامل متغیر حکمرانی مطلوب دارای میانگین ۲/۹۷، میان ۳، مد ۲/۸۰، انحراف از معیار ۰/۶۴، کمترین ۱/۱۰ و بیشترین ۴/۷۰ می‌باشد، متغیر کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی) دارای میانگین ۳/۰۶، میان ۳/۰۷، مد ۳/۳۳، انحراف از معیار

کمتر از ۰/۰۵ است، نتیجه اینکه، از دیدگاه پاسخ‌گویان حاضر در پژوهش، حکمرانی مطلوب در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی تأثیر معنی‌دار دارد. ضریب عاملی تاییدی استاندارد مستقیم متغیر کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی) در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی، برابر با ۰/۶۰، مقدار t برابر با ۸/۶۶۰ بوده و مقدار P-Value کمتر از ۰/۰۵ است، نتیجه اینکه، از دیدگاه پاسخ‌گویان حاضر در پژوهش، کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی) در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی تأثیر معنی‌دار دارد. ضریب عاملی تاییدی استاندارد مستقیم متغیر کاربران در تبیین راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوهی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی، برابر با ۰/۵۶، مقدار t برابر با ۸/۱۶۸ بوده و مقدار P-Value کمتر از ۰/۰۵ است، نتیجه اینکه، از دیدگاه پاسخ‌گویان

جدول ۴- شاخص‌های برازش مدل آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

شاخص‌ها	مقدار قابل قبول	مقدار یافته پژوهش	مطلوبیت
کای دو (χ^2) مجذور کای	-	۱۹۸۳/۶۹۱	تایید مدل
P-Value	-	۰/۰۰۰	عدم تایید مدل
Df (درجه آزادی)	$df \geq 0$	۱۷۶۳	تایید مدل
χ^2/df	$\chi^2/df < 3$	۱/۱۲۵	تایید مدل
RMSEA	$RMSEA < 0.1$	۰/۰۱۸	تایید مدل
NFI	$NFI > 0.8$	۰/۸۴۹	تایید مدل
AGFI	$AGFI > 0.8$	۰/۸۵۶	تایید مدل
GFI	$GFI > 0.8$	۰/۸۶۶	تایید مدل
CFI	$CFI > 0.8$	۰/۹۸۰	تایید مدل
IFI	$IFI > 0.8$	۰/۹۸۱	تایید مدل
SRMR	هرچه به صفر نزدیکتر باشد.	۰/۰۴۱	تایید مدل

جدول ۵- تحلیل عاملی مدل آسیب‌های ناشی از شیوه زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی

مسیرها	ضرایب استاندارد	مقادیر t	P-Value	نتایج	اولویت‌بندی براساس بار عاملی
حکمرانی مطلوب	۰/۹۷	۱۰/۴۸۴	۰/۰۰۰۹	معنی‌دار است.	۱
کنشگران مدنی (دانشگاهیان و فعالان اجتماعی)	۰/۶۰	۸/۶۶۰	۰/۰۱۵	معنی‌دار است.	۲
کاربران	۰/۵۶	۸/۱۶۸	۰/۰۰۷	معنی‌دار است.	۳

(۱۵). امکانات و ویژگی‌هایی نظیر خبرخوان، بازی‌های آنلاین، تماشای فیلم، ارتباط با سایر رسانه‌ها، ارتباط با دستگاه‌های قابل حمل نظیر موبایل و تبلت و نظایر اینها، کاربران این شبکه‌ها را از مراجعه به چندین سایت باز داشته و احتیاجات و نیازمندی‌های اطلاعاتی، ارتباطی و تفریحی مختلف آنها را پوشش می‌دهد. نتیجه آنکه گرایش به شبکه‌های اجتماعی با توجه به دامنه و تنوع فعالیت‌ها افزایش یافته و به صورت ناخودآگاه در سبک زندگی کاربران تأثیر می‌گذارد. شبکه‌های اجتماعی تغییرات بنیادین در سبک زندگی و فرهنگ جوامع مختلف ایجاد می‌کنند. این شبکه‌های می‌توانند بر ادبیات افراد جامعه تأثیر بگذارند، پوشش آنها و همچنین روابط با جنس مخالف را دگرگون کنند. کاربران شبکه‌های اجتماعی از این شبکه‌ها برای بیان رویدادهای زندگی خود، خاطرات، موقعیت اجتماعی و مانند اینها استفاده می‌کنند و یا از طریق به اشتراک گذاشتن افکار و عقایدشان با دیگران به گفتگو می‌پردازند و بدین ترتیب احساسات گوناگون خود را به گونه‌ای تخلیه می‌کنند. عضویت در شبکه‌های اجتماعی و سبک زندگی ارتباط مستقیمی وجود دارد (۱۹). فضای مجازی و ابزارهای ارتباطی مانند سایر دستاوردهای فناوری، دارای فواید بی‌شماری در زمینه‌های گوناگون، از جمله، در ارتقای آموزش، پژوهش و اطلاع‌رسانی است، ولی در عین حال، آسیب‌ها و مشکلات متعددی را نیز به همراه دارد. پس در این باره نیز باید همانند سایر محصولات تمدن جدید، از همان قاعده کلی پیروی کنیم و به جای نفی و منع، تلاش خود را بر استفاده عاقلانه و آسیب‌شنا سانه از این دستاورد ارزشمند متمرکز سازیم. یعنی با فرهنگ سازی و ترویج کاربردهای مثبت و آگاه‌سازی و هشدار نسبت به کاربردهای منفی این شبکه‌ها، فرصت‌های آن را افزایش داده و تهدیدهای آن را کاهش دهیم. همان کاری که باید در مواجهه با سینما، رادیو، تلویزیون، ویدئو، تلفن، اتومبیل، ماهواره و سایر محصولات تمدن غرب از ابتدا انجام می‌شد و سرسخت‌ترین مخالفان این ابزارها نیز نهایتاً به آن، روی آوردند (۱۵).

در تبیین این یافته می‌توان گفت که یکی از بزرگترین

۰/۵۵، کمترین ۱/۶۷ و بیشترین ۴/۴۷ می‌باشد، متغیر کاربران دارای میانگین ۳/۱۴، میانه ۳/۱۳، مد ۲/۷۵، انحراف از معیار ۰/۶۹، کمترین ۱/۲۵ و بیشترین ۴/۸۸ می‌باشد و متغیر راه‌های مواجهه با آسیب‌های ناشی از شیوه‌ی زندگی دانشجویان متأثر از فضای مجازی دارای میانگین ۳/۰۵، میانه ۳/۱۵، مد ۳/۰۳، انحراف از معیار ۰/۴۸، کمترین ۱/۷۹ و بیشترین ۴/۰۶ می‌باشد. نتیجه به‌دست آمده با نتایج پژوهش‌های نتایج مطالعه حاضر با نتایج مطالعات کنستانتین نیدیز (Konstantinidis) و همکاران (۲۰۲۲) (۱۶)، سلوکوماران (Seluakumaran) و همکاران (۲۰۱۱) (۱۷) و لین (Lin) و همکاران (۲۰۲۱) (۱۸) هم‌سو می‌باشد. مطمئناً ارائه راهکارهای پیشگیرانه در این زمینه موجب فرهنگ‌سازی مناسب در جامعه شده و موجبات ایجاد بستر مناسب برای استفاده از این ابزار می‌شود. از جمله راه‌کارها برای پیشگیری از این آسیب‌ها؛ تمرکز بر شناخت و برطرف کردن مشکلات نوجوان و جوانان، مقابله با ایجاد و نشر شایعه‌های برانداز، قانونمند کردن مقابله با جرائم سایبر، توسعه شبکه‌های اجتماعی مجازی بومی و آموزش و آگاه‌سازی خانواده‌ها، مراقبت و کنترل والدین، اولیای مدرسه و دوستان و همسالان می‌باشد. هم‌چنین آگاه‌سازی مردم از طریق رسانه‌های مختلف به خصوص تلویزیون در کاهش آسیب‌های ناشی از این فضا نقش دارند (۹). دلایل و نیازهای متنوع کاربران روز به روز بر رشد و دامنه گسترش رسانه‌های اجتماعی می‌افزاید. کاربران گوناگون در سطوح مختلف سنی، تحصیلی، فرهنگی و با جنسیت، نژاد و زبان‌های متفاوت بر حسب علائق، اهداف، دلایل و نیازهای خود، طیف وسیعی از محتوا را تولید و یا باز نشر می‌کنند. در نتیجه استفاده و وابستگی به رسانه‌های اجتماعی رشدی روز افزون داشته و در زندگی کاربر جایگاه مشخصی پیدا خواهد کرد و پس از مدتی جزئی از سبک زندگی فردی و جمعی افراد جامعه خواهد شد فضای مجازی بر حسب هدف و موضوع فعالیت راه‌اندازی می‌شوند، و امکانات متنوعی علاوه بر امکانات عمومی مانند اضافه کردن دوستان، به اشتراک‌گذاری متن، تصویر و فایل‌های چندرسانه‌ای و سیستم ارسال پیام در اختیار کاربران قرار می‌دهند

اطلاع رسانی و آموزش نحوه استفاده صحیح از فضای مجازی، استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌های دیداری، شنیداری و نوشتاری برای نهادینه شدن فرهنگ سایبری، برگزاری جلسات آموزشی از سوی مراکز فرهنگی به منظور آموزش و اطلاع رسانی به والدین در مورد فناوری‌های جدید به ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی نام برد. پیشنهاد می‌شود که برگزاری کلاس‌های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آن‌ها، تشویق به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و تقویت این گونه رفتارها توسط والدین، وضع قوانین سخت‌گیرانه در جهت برخورد با مجرمان جرایم اینترنتی و اجرایی کردن این قوانین از دیگر راهکارهای پیشنهادی کارشناسان فعال در این حوزه را تشکیل می‌دهد.

References

1. Shereen MA, Khan S, Kazmi A, Bashir N, Siddique R. COVID-19 infection: Origin, transmission, and characteristics of human coronaviruses. *J Adv Res.* 2020;24:91-8.
2. Sinclair P, Kable A, Levett-Jones T. The effectiveness of internet-based e-learning on clinician behavior and patient outcomes: a systematic review protocol. *JBI Database System Rev Implement Rep.* 2015;13(1):52-64.
3. Tarpada SP, Hsueh WD, Gibber MJ. Resident and student education in otolaryngology: A 10-year update on e-learning. *Laryngoscope.* 2017;127(7):E219-E224.
4. Aloia L, Vaporciyan AA. E-Learning Trends and How to Apply Them to Thoracic Surgery Education. *Thorac Surg Clin.* 2019;29(3):285-290.
5. Baral G, Baral RS. E-learning: a Modality of Medical Education in the Period of Crisis. *J Nepal Health Res Coun.* 2021;18(4):776-778.
6. Walsh K. E-learning for medical education: reflections of learners on patients. *Ulster Med J.* 2018;87(1):46-48.
7. Sajeve M. E-learning: Web-based education. *Curr Opin Anaesthesiol.* 2006;19(6):645-9.
8. Bell BS, Federman JE. E-Learning in postsecondary education. *Future Child.* 2013;23(1):165-85.
9. Fitzgerald DA, Scott KM, Ryan MS. Blended and e-learning in pediatric education: harnessing lessons learned from the COVID-19 pandemic. *Eur J Pediatr.* 2022;181(2):447-452.

مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا می‌باشند ضعف بنیاد خانواده است. از آنجایی که مشکلات خانواده‌ها به صورت ناهنجاری‌های اجتماعی بروز می‌کند خانواده و سلامت آن از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار می‌باشد. آماده کردن فرزندان برای پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی یکی از وظایف مهم و اساسی خانواده‌ها به شمار می‌رود. جوانان باید بتوانند به خصوص برای زندگی‌های مشترک آماده شوند و سعی نمایند روابط خود را با پیرامون شان در حد متعارف و قابل قبولی تنظیم نمایند. صرف نظر از آمار و ارقام بالا و روز افزونی که در مسایلی مانند بالا رفتن سن ازدواج، طلاق، فرار از منزل، فحشا و سایر مسایل خانوادگی وجود دارد، سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی‌ها از زندگی خانوادگی است که باعث ناکامی‌ها و شکست‌های بزرگی در زندگی جوانان شده است. اینها نشان از مشکلات عمیقی در سطح خانواده دارد که به نوعی باید ریشه‌یابی و درمان شوند. یکی از زمینه‌های اصلی در بروز مشکلات خانوادگی و اصولاً نارضایتی از زندگی مشترک، فضای مجازی است که تحت تأثیر تولیدات رسانه‌ای بوجود آمده و باعث آن گردیده تا سطح توقع و ارضاء از زندگی‌های مشترک را به خصوص در میان نسل جوان بالا ببرد. تحت تأثیر این فضا آنچه جوان باید از زندگی مشترک انتظار داشته باشد به نوعی تحریف می‌شود. لذت و صمیمیتی که از برنامه‌ها و محتویات رسانه‌ها مانند فیلم‌ها و سریال‌ها در اذهان جوانان نقش می‌بندد تا حد بسیار زیادی در زندگی طبیعی قابل دست‌یابی نخواهند بود و این می‌تواند تبعات زیانباری برای آینده جوانان به همراه داشته باشد (۱۶).

نتیجه‌گیری

به طور کلی می‌توان بیان داشت که برگزاری کلاس‌های آموزشی و داشتن حکمرانی مطلوب جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و نحوه استفاده صحیح از آن‌ها از راهکارهای کاهش آسیب در بهره‌گیری از فضای مجازی می‌باشد.

پیشنهادها: با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود که به

10. Shinohara E, Ohashi Y, Hada A, Usui Y. Effects of 1-day e-learning education on perinatal psychological support skills among midwives and perinatal healthcare workers in Japan: a randomised controlled study. *BMC Psychol.* 2022;10(1):133.
11. Sharma P, Rani MU. Effect of Digital Nutrition Education Intervention on the Nutritional Knowledge Levels of Information Technology Professionals. *Ecol Food Nutr.* 2016;55(5):442-55.
12. Lewis KO, Cidon MJ, Seto TL, Chen H, Mahan JD. Leveraging e-learning in medical education. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care.* 2014;44(6):150-63.
13. Morente L, Morales-Asencio JM, Veredas FJ. Effectiveness of an e-learning tool for education on pressure ulcer evaluation. *J Clin Nurs.* 2014;23(13-14):2043-52.
14. Isaacs AN, Nisly S, Walton A. Student-generated e-learning for clinical education. *Clin Teach.* 2017;14(2):129-133.
15. Salter SM, Karia A, Sanfilippo FM, Clifford RM. Effectiveness of E-learning in pharmacy education. *Am J Pharm Educ.* 2014;78(4):83.
16. Konstantinidis K, Apostolakis I, Karaiskos P. A narrative review of e-learning in professional education of healthcare professionals in medical imaging and radiation therapy. *Radiography (Lond).* 2022;28(2):565-570.
17. Seluakumaran K, Jusof FF, Ismail R, Husain R. Integrating an open-source course management system (Moodle) into the teaching of a first-year medical physiology course: a case study. *Adv Physiol Educ.* 2011;35(4):369-77.
18. Lin IC, Lee A, Mauch JT. Does E-learning Improve Plastic Surgery Education?: A Systematic Review of Asynchronous Resources. *Ann Plast Surg.* 2021;87(1s Suppl 1):S40-S51.